

Sukupuoli ja seksuaalisuus oppikirjoissa

Oppikirjoissa ja muussa opetusta tukevassa aineistossa heijastuvat ja uusintuvat monin tavoin sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät käsitykset. Kirjojen ja materiaalien kuvituksessa esiintyy usein ihmisiä, fiktiivisiä hahmoja, eläinhahmoja tai muita kuvia, jotka viestivät sukupuoleen ja toisinaan seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista. Sama koskee kirjojen tekstejä. Vaikka teksteissä harvoin kerrotaan erityisesti esimerkiksi sukupuoleen liittyvästä tasa-arvosta tai seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, esiintyy sukupuoli ja seksuaalisuus teksteissä muilla tavoin, joskus epäsuorasti tai piilotettuna ”rivien väliin”. Sukupuolen kannalta on kiinnostavaa arvioida, ketkä ovat kirjojen tekijöitä ja ketkä niiden oletettuja lukijoita. Opettajat ja opiskelijat tai oppilaat myös käyttävät kirjoja ja tulkitsevat niiden sukupuolituneita tai seksualisoituneita teemoja eri tavoin. Ei siis pelkästään tekstit ja kuvat ole oleellisia, kun tarkastellaan kirjojen ja oppimateriaalien sukupuolituneisuutta, vaan myös niiden tekoprosessi ja käyttötavat.

Liisa Tainio ja Tiina Teräs analysoivat vuonna 2010 käytössä olevia matematiikan, äidinkielen ja kirjallisuuden sekä oppilaanohjauksen oppikirjoja peruskoulun vuosiluokilla 3, 6 ja 9. (ks. [Selvitys](#)) Selvityksen päätulos on, että miessukupuoli on enemmän esillä kaikissa tutkituissa materiaaleissa. Sen mukaan sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvää pohdintaa on oppimateriaaleissa vähän, joten tasa-arvon rakentamiseen ja stereotyyppien purkamiseen ei anneta riittävästi keinoja. Selvityksessä 51 oppikirjasta laskettiin kuvissa ja teksteissä esiintyvien henkilöiden tai hahmojen sukupuolijakauma sekä tarkasteltiin sitä, miten sukupuolista oppikirjoissa puhutaan ja millaisina ne esitetään. Aiemmissa tutkimuksissa on tultu vastaavankaltaisiin päätelmiin (ks. [Oppikirjatutkimusta](#))

Oppikirjoissa pikemminkin ylläpidetään mieskeskeisyyttä ja käsityksiä miesten ja naisten erilaisista olemuksista ja paikannuksista yhteiskunnassa, kodissa ja työelämässä, kuin että niitä haastettaisiin ja kyseenalaistettaisiin. [Tarja Palmun \(2003\) tutkimuksessa](#) äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksesta hän totesi, että koulun teksteissä – etenkin oppikirjoissa ja käytetyssä kaunokirjallisuudessa – korostuivat sukupuolinormitukset, joissa sukupuoli nähdään kaksijakoisena siten, että maskuliininen kulttuuri asettuu ensisijaiseksi. Tämä heijastui myös aapisissa, joissa fiktiiviset tai todelliset ihmis- ja eläin hahmot sukupuolitettiin usein niin, että naiset tai naishahmot asettuivat hoivan maailmaan ja miehet ja mieshahmot esitettiin aktiivisina seikkailijoina ja työmarkkinoilla uraa rakentamassa (ks. esim. Palmu 1992; Koski 1999). Elina Lahelman (1992) tutkimuksessa oppikirja-analyysin pohjalta rakentui kuva, jossa naiset ja tytöt olivat vähäisemmin esillä kuin miehet ja pojat ja erilaisissa tehtävissä. Tämä korostui etenkin historian ja yhteiskuntaopin kirjoissa. Se, että miehet kuvataan toistuvasti esimerkiksi luovina merkikhenkiöinä, johtajina ja kodin ulkopuolella miesenemmistöisissä työtehtävissä, mutta ei hoivetehtävissä ja kantamassa vastuuta kodin arjesta ja lasten kasvatuksesta, heijastuu siihen, että vain tarjotut asemat alkavat näyttämään miehille sopivilta. Vastaavasti jos tytöt kuvataan kilteinä ja ahkerina, muttei luovina, älykkäinä ja toiminnallisina, tai naiset pääasiassa lapsista ja miehistään huolehtivina ja matalapalkkaisilla hoiva-aloilla työskentelevinä, tietynlaiset oletukset tyttöydestä ja naiseudesta vahvistuvat. Sukupuolten kaksijakoisuutta ja eroja korostava kerrontatapa sekä miesten sisäisen ja naisten sisäisen yhdenmukaisuuden sisältävä ajatusmalli, joita materiaaleissa usein tiedostamatta toistetaan, tarjoavat aineistojen ja kirjojen käyttäjille jähmettyneen tavan tarkastella sukupuolta

Perheiden, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus jää usein pimentoon oppikirjoissa ja vain tietynlaiset perhekuvaukset ja ihmisenä olemisen tavat tulevat näkyviin. Esimerkiksi kielen oppikirjoissa heteroseksuaalisuus saattaa korostua siinä, miten perheitä kuvataan. Seksuaalikasvatuksessa käytetty materiaali saattaa olettaa lukijan lähtökohtaisesti heteroseksuaaliseksi. Seksuaalivähemmistöjä käsitellään oppikirjoissa usein erikseen, omassa luvussaan, jolloin seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset tulevat marginalisoiduiksi. Joskus oppikirjojen kuvaus rakentaa ei-heteroseksuaalisuudesta toiseuden, jota nuorten tulisi oppia hyväksymään tai suvaitsemaan. Seksuaalikasvatuksessa myös heteroseksuaalisuudesta vain osaa käsitellään, eikä abstrakti ja usein tekniseksi jäävä kuvaus ihmisen seksuaalisuudesta tarjoa oppilaille aineksia kohdata seksuaalisuuteen liittyviä kokemuksia, tunteita tai esimerkiksi mediassa rakentuvia seksuaalisuuskäsityksiä. (ks. [Lehtonen 2003](#))

Sinikka Aapola (1999) on tutkinut 1990-luvulla käytössä olevien yläasteen terveystiedon ja biologian oppikirjojen tapaa kuvata murrosikää ja hän totesi, että heteroseksuaalisuutta pidetään tyyppillisesti itsestään selvänä biologisena tosiseikkana: ”Kiinnostus vastakkaiseen sukupuoleen lisääntynyt murrosiässä” oli kirjojen viesti. Teemu Laajasalo (2001) on lukion oppikirjojen seksuaalisuutta koskevassa tutkimuksessaan todennut lukion oppikirjojen seksuaalisuuskuvausten eroavan toisistaan enemmän oppiaineiden sisällä kuin välillä ja hän väittää, etteivät ne pääosin vastaa lukion opetussuunnitelman perusteiden arvokasvatuksellisia tavoitteita, kuten tasa-arvoisuutta.

Heteronormatiivisuus on tullut esiin myös tutkimuksissa nuorille suunnatuista seksuaalivalitusaineistoissa ja opaskirjallisuudessa. Raija Nummelin (1997; 2000) tarkasteli nuorille suunnattuja seksuaalivalituslehtiä ja tulkitsti niiden keskittyvän lähinnä heteroseksuaalisuuteen, sukupuoliyhdyntään sekä riskeihin ja ongelmiin. Katja Yesilova (2000; 2001) tutki nuorille suunnattuja seksuaalivalitusoppaita ja hän analysoi niiden esittävän kuvaa naisruumista reproduktiivisena ja naisten hyväksymistä ja hallitsemista vaativana ja miesruumiista viettämisenä ja omaehtoisena, itsekontrolloinnin tarpeesta vapaana. Hänen mukaansa seksuaalivalitusoppaiden opetukseen sisältyvä ajatus naiseuteen kasvattamisesta ja mieheyteen kasvamisesta: naista kasvatetaan vastuuseen ja vapauteen, kun miestä ei voi kasvattaa hänen toteuttaessaan lajityypilleen automaattista käyttäytymistä.

Opettajat ja nuoret lukevat, tulkitsevat ja hyödyntävät oppikirjoja ja muuta opetuksessa käytettävää materiaalia eri tavoin. Osa opettajista lähinnä toistaa oppikirjojen kuvaukset, mutta osa analysoi kriittisesti oppikirjojen sukupuoli- ja seksuaalisuusesityksiä. Oppilaat saattavat myös kyseenalaistaa oppikirjojen sukupuoli- ja seksuaalisuuskäsityksiä tai kaivata monipuolisempaa aineistoa, mutta harvat heistä aktiivisesti vaativat toisenlaista aineistoa ja herättävät keskustelua aiheesta. Sukupuolinormitusten purkamisessa voisikin olla hyvä keino tehdä tilaa keskusteluille oppikirjojen kuvista ja sukupuolituneista teksteistä sekä opettaa kriittistä oppikirja-analyysia, mikä voisi avittaa nuoria myös koulun ulkopuolisten tekstien ja kuvien tarkastelussa.

Lähteet:

Aapola, Sinikka (1999) *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämääritykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

[Lehtonen, Jukka \(2003\) Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 31. Helsinki: Yliopistopaino.](#)

Koski, Leena (1999) Hyvä tyttö ja hyvä poika. Ihanteelliset yksilöt aapisten moraalisisissa kertomuksissa. Teoksessa Tolonen, Tarja (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino. 21-50.

Laajasalo, Teemu (2001) *Seksuaalisuus lukion oppikirjoissa*. Tutkimuksia 231. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Lahelma, Elina (1992) *Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmissa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 132.

Nummelin, Raija (1997) Seksuaalikasvatusmateriaalit - millaista seksuaalisuutta nuorille? *STAKES-raportteja 206*. Saarijärvi: Gummerus.

Nummelin, Raija (2000) Seksuaalikasvatusmateriaalit - pääkaupunkiseutulaisten nuorten näkemyksiä ja kokemuksia. *Acta Universitatis Tampereensis 778*. Tampere: Tampereen yliopisto.

[Palmu, Tarja \(2004\) Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189.](#)

Palmu, Tarja (1992) Nimetön Hiiri ja Simo Siili. Aapisten sukupuoli-ideologiaa. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 301-313.

[Tainio, Liisa & Teräs, Tiina \(2010\) Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. OPH.Raportit ja selvitykset 2010:8](#)

Yesilova, Katja (2000) Sukupuolittuva ruumis. Fysiologiset muutokset ja itsesuhde nuorille suunnatuissa seksuaalivalistusoppaissa. *Nuorisotutkimus* 18 (2000): 4, 36-47.

Yesilova, Katja (2001) Sukupuolittunut seksuaalikasvatus. *Sosiologia* 38 (2001): 3, 192-204.

[Oppikirjatutkimusta](#)

[#Sivun alkuun](#)

